

HOSPODAŘENÍ S HMOTNÝM DRUŽSTEVNÍM MAJETKEM NEZEMĚDĚLSKÝCH DRUŽSTEVNÍCH ORGANIZACÍ

Marie Zahradníčková

HOSPODÁŘENÍ
S KMOŤNÝM DRUŠTEVNÍM MAJETKEM
NEZEMĚDĚLSKÝCH
DRUŠTEVNÍCH ORGANIZACÍ

Marie Zahradníčková

ÚVOD

Socialistická společnost si vytkla za svůj cíl všestranný rozvoj celé společnosti a maximální uspokojování materiálních a duchovních potřeb svých členů. Tohoto cíle — uspokojování materiálních potřeb — dosahuje cílevědomou činností zejména státních hospodářských a družstevních organizací, a to jak zemědělských, tak nezemědělských.

Podmínky dalšího rozvoje nezemědělského družstevnictví, tj. výrobního, spotřebního a bytového, jsou vytvářeny rozdělením úkolů mezi státním a družstevním sektorem. Základem těchto vztahů je tedy určitá dělba práce. Zatímco některá odvětví národního hospodářství jsou výlučně sférou státního podnikání,¹⁾ družstva se typicky uplatňují v těch oblastech, ve kterých vystupují do popředí přednosti jejich forem a metod práce. Vztahy mezi státními a družstevními organizacemi jsou v socialistické společnosti v první řadě vztahy spolupráce, které by mezi nimi neměly vylučovat vztahy soutěživosti.

Nezemědělské družstevní organizace plní úkoly hospodářské výstavby v souladu s usneseními sjezdů KSČ²⁾ a s národohospodářskými plány, které konkretizují úkoly dalšího rozvoje národního hospodářství. Nezemědělské družstevní organizace jsou bezprostředními realizátory hospodářské politiky státu, což jim umožňuje spojení jejich společenské i ekonomické aktivity. Ústava ČSSR řadí družstevní organizace k dobrovolným společenským organizacím, ve kterých se pracující sdružují k uskutečnění svých práv, k rozvíjení společné činnosti a k všestranné a aktivní účasti na životě společnosti a státu. Hospodářský zákoník zdůrazňuje významný

¹⁾ Ústava ČSSR v čl. 7 uvádí dvě základní formy socialistického společenského vlastnictví. Státní vlastnictví (národní majetek) a družstevní vlastnictví. Příkladmo a zároveň obligatorně stanoví, co tvoří národní majetek: nerostné bohatství a základní zdroje energie, základní lesní fond, vodní toky a přírodní léčiva, prostředky průmyslové výroby, hromadné dopravy a spojů, peněžní ústavy, rozhlas, televize, film, nejdůležitější společenská zařízení jako zdravotní školy a vědecké ústavy. Z toho lze dovodit, že organizace, které v těchto oblastech působí, budou výlučně státními organizacemi.

²⁾ Ze zprávy o hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986—1990 a výhledu do roku 2000 přednesené L. Štrougačem na XVII. sjezdu KSČ citují: „V této souvislosti je třeba se zmínit o úloze našeho družstevnictví, jehož činnost hodláme i nadále podporovat. Musí se ještě aktivněji uplatňovat zvláště v obchodu, službách, zakázkové a malosériové výrobě a v bytovém hospodářství. Výrobní družstva budou i nadále mít v naší ekonomice velký význam při plnění úloh pružných, malých a středních podniků, při uchování a rozvíjení tradic uměleckořemeslné výroby.“

podíl družstevních organizací při plnění úkolů hospodářské výstavby, přičemž považuje tyto organizace — vedle státních, společenských a jiných socialistických — za samostatný druh socialistických organizací. Základem pro toto členění socialistických organizací se staly formy socialistického společenského vlastnictví, z nichž vlastnictví státní a vlastnictví družstevní považuje Ústava ČSSR za formy základní. Hospodářský zákoník k těmto formám socialistického společenského vlastnictví řadí i vlastnictví společenských a jiných socialistických organizací. Pouhá rámcová úprava socialistického společenského vlastnictví, jakož i jeho forem v hospodářském zákoníku a řada teoretických problémů s tím spojených, byly podnětem pro zařazení této problematiky do státního plánu základního výzkumu pro 8. pětiletku. Konkrétně do dílčího úkolu nazvaného „Působení hospodářského práva na využití a ochranu majetku v socialistickém společenském vlastnictví“.

Je přirozené, že tato stať nemůže postihnout v plné míře problematiku celého dílčího úkolu. Zaměřuje se pouze na některé základní otázky družstevního vlastnictví. Postupuje přitom tak, že se nejprve zabývá úpravou družstevního vlastnictví v hospodářském zákoníku, dále pak úpravou hospodaření s hmotným majetkem v závazných směrnících svazů družstev (srov. § 87 h. z.). Značná pozornost je ve statí věnována i správě družstevního majetku, o kterém zatím hospodářskoprávní teorie projevila jen okrajový zájem. Poté je pro ucelenost zpracování zvolené problematiky v základních rysech pojednáno o hospodaření s prostředky centrálních družstevních fondů, které je typické pro nezemědělské družstevnictví. Ve svém závěru stať shrnuje některé návrhy de lege ferenda.

Pojmu „hospodaření“ nebyla doposud věnována větší pozornost a proto bývá dosti často zaměňován (i v hospodářském zákoníku) s jiným pojmem „hospodářská činnost“. Přitom se nejedná o synonyma. Zatímco hospodářskou činností dochází zpravidla k tvorbě nových prostředků nebo k poskytování různých prací či služeb, pak hospodařením k výše uvedeným činnostem nedochází. Hovoří se např. o dobrém či špatném hospodaření, avšak ani to neobjasňuje, co hospodaření znamená. Mám zato, že pojem hospodaření by měl být používán vždy jen ve spojení s konkrétním předmětem, např. hospodaření s obaly, hospodaření s elektrickou energií, hospodaření s majetkem apod. Je-li čtvrtá část hospodářského zákoníku nazvána Hospodaření společenských organizací, pak jde o tak široké označení, pod kterým si lze jen stěží něco představit. Přesto lze z § 56 h. z. dovodit, že hospodaření státních hospodářských organizací znamená řádné využívání, zachování a účelné rozmnožování základních a oběžných prostředků (jako částí hmotného majetku). Mají-li však socialistické organizace tyto činnosti řádně vykonávat, předpokládá to, aby měly tento hmotný majetek ve faktickém držení, jakož i oprávnění realizovat určité

dispozice, nebudou-li majetek potřebovat pro plnění uložených společenských úkolů. Za hospodaření s hmotným majetkem jsou v této stati považovány takové činnosti, které vykonává socialistický vlastník (správce) při držení, užívání a nakládání s hmotným majetkem, jakož i činnosti navazující, resp. související (např. s řádným oceněním majetku, s vedením účetní evidence, s vypořádáním a odstraňováním vzniklých nedostatků apod.). Jde o souhrn činností, které musí socialistický vlastník (správce) uskutečňovat, aby majetek v socialistickém společenském vlastnictví byl nejen využíván, ale také zachováván, rozmnožován a všemožně chráněn.

ÚPRAVA DRUŽSTEVNÍHO VLASTNICTVÍ V HOSPODÁŘSKÉM ZÁKONÍKU

Z úpravy obsažené v hospodářském zákoníku (§§ 94—96) za prvé vyplývá, že družstevní vlastnictví je formou socialistického společenského vlastnictví a dále, že družstevní majetek je ve vlastnictví jednotlivých družstevních organizací s výjimkou těch, kterým se majetek svěřuje do správy. Z toho lze dovodit, že družstevní vlastnictví je vlastnictvím skupinovým,³⁾ na jehož výkonu se podílí značný počet lidových družstev a také družstevní svazy. Z článku 8 Ústavy ČSSR lze dále dovodit, že družstevní vlastnictví je, na rozdíl od státního vlastnictví, omezené v tom smyslu, že v něm nemohou být určité věci, které podle ústavy samotné, resp. podle zvláštních předpisů mohou být pouze ve vlastnictví státu.

Z hospodářského zákoníku za druhé vyplývá, že zdrojem družstevního vlastnictví je především společná činnost soudružského kolektivu členů družstva. Z toho lze mj. dovodit existenci dalších zdrojů družstevního vlastnictví, jakož i skutečnost, že zdrojem družstevního vlastnictví nemůže být činnost kolektivů členů vyšších družstevních organizací, to je svazů družstev a Ústřední rady družstev.

Zdroj družstevního vlastnictví má svůj základ v hospodářské činnosti lidových družstev, která je vymezena ve stanovách. Jde o zdroj základní. Ostatní zdroje jsou pouze doplňkovými (např. členské příspěvky, dotace

³⁾ Lange, O.: Úloha družstevnictví při výstavbě socialismu, (český překlad Družstevní dokumentační služby ÚRD) 1970, na str. 8 píše: „Skupinový charakter družstevního vlastnictví je v podmínkách socialismu omezený; jak jsem se už zmínil, používání vlastnictví a hospodaření, má-li mít socialistický charakter, nesmí být hospodařením prováděným jen pro uspokojování potřeb skupiny družstevních vlastníků na újmu ostatní společnosti, ale musí být hospodařením, které se shoduje se zájmy celé společnosti a je tedy prováděno z pověření a v zájmu celé společnosti. To do určitého stupně zmírňuje povahu družstevního vlastnictví jako skupinového a vnáší do hospodářské činnosti družstev určitý celospolečenský prvek.“

a subvence ze státního rozpočtu, rozpočtu národních výborů či z peněžních družstevních fondů, příp. jiné zdroje). Tyto doplňkové zdroje tvoří zpravidla peněžní prostředky,⁴⁾ které přecházejí buď z majetku v osobním vlastnictví, nebo z majetku např. společenských organizací do majetku v družstevním vlastnictví.

Základním zdrojem družstevního vlastnictví vyšších družstevních organizací je hospodářská činnost družstevních podniků. Naproti tomu členské podíly lidových družstev lze přiřadit ke zdrojům doplňkovým. Stanovení výše členských podílů vyplývá pro lidová družstva jen ze závazných směrnic svazů družstev, nemá však zatím oporu v právním předpisu. Naproti tomu podobný odvod pro státní hospodářské organizace je zakotven v hospodářském zákoníku, jeho výše v nařízení vlády ČSSR. Proto nelze současnou úpravu odvodu peněžních prostředků lidových družstev jejich nadřízeným svazům stanovenou jen v závazných směrnicích považovat za vyhovující, neboť odvod a jeho výši stanoví subjekt, který získané prostředky používá k účelům, které sám určuje. Z těchto důvodů mám zato, že hospodářský zákoník by měl — podobně jak to již činí pro státní hospodářské organizace (§ 57) — zakotvit obdobné ustanovení i pro lidová družstva za předpokladu, že zmíněný paragraf bude zachován i v připravované novelizaci hospodářského zákoníku, která se provádí v souvislosti s přestavbou hospodářského mechanismu. Věcné ani jiné důvody pro odlišnou právní úpravu státních hospodářských a družstevních organizací podle mého názoru totiž neexistují.

Bylo již řečeno, že společná činnost kolektivů členů svazů družstev a Ústřední rady družstev není a nemůže být zdrojem družstevního vlastnictví, neboť kolektivy členů těchto družstevních organizací se nezabývají hospodářskou činností, nýbrž činností jiného charakteru. Tato činnost spočívá především v řízení lidových družstev, kontrole, plánování, jakož i v dalších činnostech, které vykonávají orgány hospodářského řízení, za které byly vyšší družstevní organizace prohlášeny (§ 390b h. z.). Zdrojem vlastnictví těchto organizací je hospodářská činnost družstevních podniků, která však nespočívá ve společné činnosti členů, ale pracovníků družstevních podniků. Jde o jeden z rysů, odlišující lidové družstvo od

⁴⁾ Peněžní prostředky lze zahrnout do majetku socialistické organizace. Teoreticky však zatím není dořešeno, zda s ohledem na jejich zvláštní funkce mohou být předmětem socialistického společenského vlastnictví. Mám za to, že bankovky a mince, které má organizace jako hotovost ve své pokladně (např. na nákup drobných potřeb nebo na výplatu mezd), je třeba jako věci v právním smyslu za předmět socialistického společenského vlastnictví považovat. Pokud však jde o peněžní prostředky organizace vedené na účtech u peněžních ústavů, za předmět socialistického společenského vlastnictví už považovat nelze. Je tomu tak proto, že tvoří pouze pohledávky organizace vůči peněžním ústavům. Tyto pohledávky, resp. majetková práva však — jak známo — předmět socialistického společenského vlastnictví netvoří.

družstevního podniku. K dalším odlišujícím rysům patří např. to, že družstevní podnik vystupuje pouze jako správce majetku, se kterým hospodaří, zatímco vlastníkem nadále zůstává vyšší družstevní organizace, která podnik zřídila.

Za třetí z hospodářského zákoníku vyplývá sociální funkce družstevního vlastnictví. S družstevním majetkem může družstevní organizace nakládat jen k plnění svých úkolů nebo vyžaduje-li to důležitý společenský zájem. Tento závěr se nevztahuje na neupotřebitelný a přebytný majetek.

Čtvrté a poslední zjištění, které vyplývá z hospodářského zákoníku, se týká zřizování správy družstevního majetku. Svazy družstev a Ústřední rada družstev svěrují svůj družstevní majetek do správy družstevním podnikům, které zřídí, popř. jiným družstevním organizacím, které zřídí na základě zvláštních předpisů a svazy družstev též územním orgánům, které vystupují v hospodářských vztazích svým jménem.

To, co bylo řečeno výše, lze shrnout takto: hospodářský zákoník upravuje zdroj družstevního vlastnictví, vlastnické subjekty i správce družstevního majetku. Nestanoví však, což považují za nedostatek, obsah družstevního vlastnictví (nepřihlížejíce k povinnostem stanovených v čl. V h. z. všem socialistickým organizacím, tj. i družstevním, kterými se však obsah vlastnictví zdaleka nevyčerpává).

Za tohoto stavu věcí soudím, že hospodářský zákoník by měl napříště u družstevní formy socialistického společenského vlastnictví stanovit jednotlivá oprávnění družstevních vlastníků. Tím by se čelilo omezování práv družstevních vlastníků, jak k tomu dochází v současné době v závazných směrnících svazů družstev (k tomu srovnej dále).

HOSPODAŘENÍ S HMOTNÝM DRUŽSTEVNÍM MAJETKEM V ZÁVAZNÝCH SMĚRNICÍCH SVAZŮ DRUŽSTEV A ÚSTŘEDNÍ RADY DRUŽSTEV

Svazy družstev a Ústřední radu družstev zmocňuje § 87 h. z. vydávat závazné směrnice v souladu s právními předpisy a s potřebami národního hospodářství v oboru jejich působnosti zejména v otázkách organizace, plánování, hospodaření s majetkem a v některých dalších směrech. V současné době existuje na území ČSSR sedm takových směrníc o hospodaření s majetkem (vydaných ČSVD, ČSSD, ČSBD, SSVD, SSSD, SSBD, ÚRD).

Úvodem považují za potřebné zabývat se povahou závazných směrnic, neboť touto otázkou se právní teorie zatím hlouběji nezabývala. Lze kon-

statovat, že tyto závazné směrnice není možno zařazovat k pramenům práva, neboť nejsou ani právními obyčeji, soudní praxí, precedenty, avšak ani normativními smlouvami či normativními právními akty,⁵⁾ ať již odvozenými či prvotními. Prvotní akty mohou vydávat pouze orgány státní moci, ke kterým však vyšší družstevní organizace nelze řadit. Podmínkou platnosti normativních právních aktů (prvotních i odvozených) je publikace ve Sbírce zákonů (v určitých případech pouhá registrace v této Sbírce zákonů). Pokud jde o závazné směrnice svazů družstev, ty publikaci ani registraci ve Sbírce zákonů nepodléhají.

Z toho vyplývá, že závazné směrnice svazů družstev a Ústřední rady družstev (dále jen svazů družstev) žádný z rysů vlastních normativním aktům nevykazují.

Jestliže by však byla určitá vyšší družstevní organizace v příslušném zákonném ustanovení pověřena k úpravě konkrétních otázek, pak by takovou úpravu bylo možné považovat za obecně závazný předpis — odvozený normativní akt. Takové pověření však zatím není časté. V komentáři k hospodářskému zákoníku⁶⁾ je uveden příklad, kdy ČSVD a SSVD byly na základě § 216 odst. 2 ZP pověřeny jednak určit, které orgány vykonávají působnost komisí pro projednávání pracovních sporů ve výrobních družstvech, jednak podrobně upravit provádění rozhodčích řízení těmito orgány.

Závazné směrnice svazů družstev by bylo třeba řadit k předpisům sui generis. Poslední novelizací hospodářského zákoníku v roce 1982 byl však zpřesněn i § 87 v tom smyslu, že svazy družstev a ÚRD mohou za určitých předpokladů nejen zastavit výkon usnesení orgánů družstva, ale takové usnesení i zrušit. Z toho důvodu je možné závazné směrnice svazů družstev dnes řadit do skupiny interních instrukcí. Z hlediska hospodářskoprávní teorie je třeba závazné směrnice považovat za akty hospodářského řízení, neboť jejich prostřednictvím svazy družstev a Ústřední rada družstev jako orgány hospodářského řízení realizují své řídicí funkce vůči lidovým družstvům a družstevním podnikům v jejich působnosti.

Ačkoliv závazné směrnice svazů družstev nemají — jak bylo dovozeno — povahu právního předpisu, jsou pro lidová družstva a družstevní podniky závazné. Důsledky nesplnění povinností stanovených těmito směrnicemi však ani hospodářský zákoník, ani směrnice samy neupravují.

Hospodářský zákoník rovněž neupravuje, který z orgánů svazů družstev je oprávněn takové směrnice vydávat. V úvahu bude zpravidla přicházet představenstvo nebo ústřední výbor. Který z těchto orgánů to bude, je

⁵⁾ Viz Kučera, E.: Obecná teorie státu a práva, I. díl, Orbis, Praha 1976, str. 200.

⁶⁾ Čapek, K.: Hospodářský zákoník a předpisy souvisící, Panorama, Praha 1984, str. 149.

třeba in concreto zjistit vždy ze stanov jednotlivých svazů družstev. Praxe se však se stanovami leckdy rozchází, což je neuspokojivý stav. Tak např. stanovy Českého svazu výrobních družstev ve svém čl. 16 určují, že do působnosti ústředního výboru patří stanovení základních zásad hospodaření a organizační výstavby výrobního družstevnictví; přitom však směrnice o hospodaření s peněžními prostředky vydalo představenstvo svazu.

Vydané závazné směrnice svazů družstev vykazují některé shodné rysy jak co do obsahu, tak i v tom, že platí jak pro lidová družstva, tak i pro družstevní podniky, resp. pro samotné družstevní svazy. Stanoví, že majetek družstev je tvořen veškerými věcmi (hmotný majetek) a veškerými pohledávkami, příp. jinými majetkovými právy. Určují zpravidla jen základní povinnosti, týkající se hospodaření s majetkem (o právech se nezmiňují), ke kterým patří zejména sepsání majetku, ocenění a vedení v předepsané evidenci a povinnosti při ochraně majetku. Lidová družstva, družstevní podniky i svazy družstev musí provádět všechna opatření, aby byl majetek ve své podstatě zachován, zlepšován, rozšiřován, plně využíván a účelně rozmísťován. Tyto organizace musí uplatňovat právo na náhradu schodků, ztrát a škod proti těm, kteří za ně odpovídají, a proti těm, kteří škodu způsobili.

Vydané závazné směrnice svazů družstev stanoví, co je přebytečný a neupotřebitelný majetek (vymezení je shodné jako u národního majetku) a jak se s ním nakládá. Rozlišují právní dispozice s družstevním majetkem, týkající se dočasného (dlouhodobého) užívání a převodu vlastnictví. Některé svazy družstev k převodu vlastnictví lidových družstev vyžadují souhlas krajského výboru, příp. i souhlas příslušného svazu družstev.

Z uvedeného vyplynulo, že v působnosti družstevních orgánů je upravovat problematiku hospodaření s majetkem. Není však na místě stanovit subjektům vlastnického práva jen povinnosti, navíc stejné jako správcům družstevního majetku. Závazné směrnice svazů družstev by měly respektovat rozdíly v postavení vlastníka a správce. Mám za to, že je v rozporu se subjektivním oprávněním vlastníka, konkrétně s oprávněním disponovat s majetkem, musí-li být tato jeho dispozice schválena někým jiným — nevlastníkem. (Krajské výbory, které toto schválení udělují, mohou být případně jen správci družstevního majetku.) Rozhodnutí o nakládání s určitým vlastním majetkem má být záležitostí jen vlastníka — kolektivu členů družstva. Proto by stanovy lidových družstev a nikoliv závazné směrnice svazů družstev měly podrobně upravovat, kdy bude k příslušné majetkové dispozici (např. do určité hodnoty) postačovat jen souhlas představenstva a kdy souhlas členské schůze či jiného orgánu družstva. Naproti tomu nelze nic namítat proti souhlasu vyšších družstevních orga-

nizací v těch případech, kde jde o majetkové dispozice učiněné správcem družstevního majetku. K dispozicím tohoto druhu má vlastník právo se vyjadřovat, resp. udělovat souhlas.

SPRÁVA DRUŽSTEVNÍHO MAJETKU

Správa hmotného majetku je chápána jako nepřímý výkon socialistického společenského vlastnictví. Existuje ve státním socialistickém vlastnictví i ve vlastnictví družstevním, i když v posléze uvedeném jen v omezeném rozsahu. Družstevních podniků jako správců družstevního majetku (příp. dalších správců) není totiž ve srovnání se subjekty vlastnického práva mnoho.

Správě družstevního majetku (podobně však i správě majetku společenských organizací) nebyla zatím věnována větší pozornost hospodářsko-právní teorií. Proto je v souvislosti s úkoly zařazenými do státního plánu základního výzkumu nanejvýš potřebné zabývat se těmito otázkami.

Je-li zatím v teorii i v praxi dostatečně rozpracován institut správy hmotného národního majetku, jeví se jeho analogické použití schůdným i pro správu družstevního majetku. Jinak řečeno, v dalším výkladu se pokusím zjistit, zda základní rysy správy hmotného národního majetku lze aplikovat i na správu družstevního majetku.

Z druhé části hospodářského zákoníku nazvané „Hospodářská činnost státních organizací“ vyplývá, že státní organizace, které spravují hmotný národní majetek, jsou *oprávněny a povinny* využívat jej a nakládat s ním ke splnění a v souladu se svými úkoly (§ 66). Pro správu hmotného národního majetku se tak stává typickým sepětí práv a povinností, jakož i přísné účelově zaměřené hospodaření; pro vlastníky, avšak i správce družstevního majetku účelově zaměřené hospodaření vyplývá z § 96 h. z. (pro společenské organizace to vyplývá z § 103 h. z.). Zatímco pro správce hmotného národního majetku je v § 66 h. z. stanovena i povinnost postarat se o to, aby majetek, který nepotřebuje pro plnění svých úkolů nebo který je pro něj neupotřebitelný, byl využit jinde (konkrétně uskutečnit převod správy, popř. převod vlastnictví), pak o právech a povinnostech správce družstevního majetku hospodářský zákoník mlčí. Avšak i u správy družstevního majetku dochází k prolínání práv a povinností, byť závazné směrnice svazů družstev upravují výslovně jen povinnosti. Je-li však státním organizacím přiznáno právo správy hmotného národního majetku, je i družstevním podnikům (příp. i jiným družstevním organizacím) přiznáno právo správy družstevního majetku. Z tohoto důvodu je tudíž třeba i na správu družstevního majetku pohlížet jako na souhrn práv a povinností.

Dalším charakteristickým rysem správy hmotného národního majetku je, že stát jako jediný vlastník věcí, tvořících předmět státního vlastnictví, tímto vlastníkem nepřestává být ani při zřízení práva správy hmotného národního majetku (srov. § 63 h. z., který stanoví, že jediným vlastníkem v š e c h věcí ve státním vlastnictví je stát).

Také pro správu družstevního majetku je charakteristické, že vlastník družstevního majetku, který zřizuje správu družstevního majetku, nepřestává být vlastníkem tohoto majetku předávaného do správy. To lze dovodit z § 95 odst. 2 h. z., podle kterého svazy družstev a Ústřední rada družstev svěřují s v ů j družstevní majetek do správy družstevním podnikům (příp. jiným družstevním organizacím). I závazné směrnice vyšších družstevních organizací stanoví, že majetek, který družstevní podnik získá ze své hospodářské činnosti, je majetkem svěřeným. Po zrušení družstevního podniku jmění, které zbylo po úhradě závazků družstevního podniku, připadá té vyšší družstevní organizaci, která družstevní podnik zřídila.

Pro správu hmotného národního majetku je rovněž charakteristické, že je realizována vlastním jménem příslušné státní organizace. I když dnes je výslovně zakotven jen výkon správy hmotného národního majetku prováděný koncernovými podniky a koncernovými účelovými organizacemi (viz § 64 odst. 2 h. z.), lze tento závěr obecně dovodit ze skutečnosti, že všechny právní úkony v rozsahu hospodářskoprávní subjektivity činí státní organizace (jakož i další socialistické organizace) vlastním jménem. Závěr, že i družstevní podniky (příp. jiné družstevní organizace) provádějí správu družstevního majetku vlastním jménem, vyplývá podle mého názoru ze dvou skutečností:

— i družstevní podniky (příp. jiné družstevní organizace) mají hospodářskoprávní subjektivitu, tzn. že všechny právní úkony, týkající se plnění jejich úkolů, tedy i majetku, se kterým hospodaří, činí vlastním jménem;

— z § 93 odst. 5 h. z., podle kterého družstevní podnik neodpovídá za závazky organizace, která jej zřídila, a naopak tato organizace neodpovídá za závazky družstevního podniku.

Obsah správy hmotného národního majetku je sice užší, přesto však do určité míry totožný s obsahem státního socialistického vlastnictví. Zatímco socialistický vlastník — stát — má kromě práva (ale i povinnosti) věc držet, užívat a nakládat s ní ještě i další oprávnění, a to konkrétně právo správy zřizovat a také je kontrolovat, pak správce má právo a povinnost věc držet, užívat a s věcí nakládat jen v rozsahu plnění svých společenských úkolů. Nakládání s věcí mimo obvyklé hospodaření, týkající se zpravidla převodu správy nebo převodu vlastnictví, se uskutečňuje buď *rozhodnutím nadřízeného orgánu, anebo hospodářskou smlouvou,*

k jejíž účinnosti je však třeba schválení nadřízeného orgánu, nestanoví-li prováděcí předpis jinak (§ 347 odst. 6 h. z.). Z toho je patrné, že správci hmotného národního majetku jsou při disponování s tímto majetkem mimo obvyklé hospodaření do určité míry závislí na rozhodnutí či souhlasu nadřízených orgánů.

Dnes v souvislosti se zaváděním hospodářského mechanismu a zejména s přípravou zákona o státním podniku se lze setkat s názorem, že rozhodnutí či souhlas nadřízených orgánů je zásahem do samostatnosti státních organizací. Proto v navrhovaném zákonu o státním podniku, který bude v dohledné době předložen k diskusi naší veřejnosti, se vytváří ochrana podniku před neoprávněnými zásahy zvenčí a také nárok na náhradu škody, pokud vyplýne z plnění úkolů uložených státním orgánem.

V současné době, kdy probíhají práce nad novelizací hospodářského zákoníku, mám za to, že by neměl uniknout pozornosti § 347, resp. § 350 h. z. Podle § 350 h. z. (ve spojení s §§ 348 a 349 h. z.) platí, že se § 347 h. z. použije přiměřeně i v případech, kdy socialistické organizace mimo obvyklé hospodaření převádějí vlastnictví jiného majetku v socialistickém společenském vlastnictví, než je národní majetek, nebo jej odevzdávají do dočasného nebo dlouhodobého užívání. Bude-li např. lidové výrobní družstvo předávat určitý majetek jinému lidovému družstvu, uskuteční takový převod hospodářskou smlouvou o převodu vlastnictví, která bude mít náležitosti stanovené v § 347 h. z. Jestliže je v odst. 6 tohoto paragrafu uvedeno, že neuzavírá-li se smlouva na základě rozhodnutí nadřízeného orgánu nebo nestanoví-li prováděcí předpisy jinak, je k účinnosti smlouvy třeba schválení nadřízeného orgánu. Může proto v praxi docházet k tomu, že vyšší družstevní organizace, v našem případě Český svaz výrobních družstev, bude vyžadovat, aby taková smlouva podléhala jeho schválení: nehledíc na skutečnost, že prováděcí předpisy k této problematice v družstevní sféře neexistují (výše bylo dovozeno, že závazné směrnice svazů družstev povahu právních předpisů nemají). A jak už bylo na jiném místě uvedeno, schvalování právních dispozic vlastnických subjektů někým jiným, jeví se jako nevhodný zásah do vlastnických oprávnění.

Z tohoto důvodu se domnívám, že by hospodářský zákoník měl mít tuto skutečnost na zřeteli právě v souvislosti s probíhající novelizací a zmíněné paragrafy de lege ferenda případně zpřesnit.

Obsahem správy družstevního majetku jsou stejná práva a povinnosti, které tvoří obsah správy hmotného národního majetku. V hospodářském zákoníku, podobně jako v závazných směrnicích svazů družstev, se nelze setkat s úpravou, která by ukládala správcům družstevního majetku povinnost převést majetek, který nepotřebují pro plnění svých úkolů, na jiný subjekt, jak to ukládá hospodářský zákoník státním hospodářským

organizacím. Družstevní majetek může družstevní organizace převádět jen k plnění svých úkolů nebo vyžaduje-li to důležitý společenský zájem.

Na základě uvedených skutečností je možno shrnout:

— mezi správou hmotného národního majetku a správou družstevního majetku nejenže nejsou podstatné rozdíly, ale nepřímý výkon socialistického společenského vlastnictví v těchto dvou základních formách je téměř shodný, a to jak v obsahu, tak i předmětu.⁷⁾ Z pochopitelných důvodů jsou v těchto vlastnických formách odlišné subjekty správy hmotného majetku;

— z toho důvodu by mohl hospodářský zákoník v budoucnu zakotvit jako obecný institut správu hmotného majetku. V prováděcích předpisech k hospodářskému zákoníku by i nadále byla podrobněji upravena správa národního majetku a v závazných směrnících svazů družstev a Ústřední rady družstev pak správa družstevního majetku;

— hospodářský zákoník zakotvuje právo státní organizace spravující národní majetek požadovat jeho vydání od jiné státní organizace, která jej má neoprávněně u sebe, v jednorroční prekluzivní lhůtě (§ 66 odst. 3 h. z.). Závazné směrnice svazů družstev ochranu práva správy družstevního majetku neupravují. Mohou tedy např. dva družstevní podniky jednoho družstevního svazu požadovat vydání neoprávněně zadržované věci kdykoliv. V případě, že by se mezi sebou na vydání neoprávněně zadržované věci nedohodly, bude příslušným orgánem pro rozhodnutí sporu družstevní svaz, který družstevní podnik zřídil. Je otázkou, zda by neměl této problematice věnovat pozornost také hospodářský zákoník a ochranu správy družstevního majetku upravit podobně jako ochranu správy hmotného národního majetku. Ovšem jen za předpokladu, že ochrana správy národního majetku bude i v novelizovaném hospodářském zákoníku ponechána.

HOSPODAŘENÍ S PENĚŽNÍMI PROSTŘEDKY V ZÁVAZNÝCH SMĚRNICÍCH SVAZŮ DRUŽSTEV

Závazné směrnice svazů družstev upravují odděleně hospodaření s hmotným majetkem a hospodaření s peněžními prostředky nazývané jako finanční hospodaření, tedy obdobně s právní úpravou určenou pro státní hospodářské organizace. Termín finanční hospodaření není v teorii a praxi jednotně vykládán a používán. Podle jednoho názoru se

⁷⁾ Ke stejnému závěru jsem došla i při analýze správy hmotného majetku společenských organizací v článku „Výkon socialistického společenského vlastnictví ve společenských organizacích“, uveřejněném v Arbitrážní praxi č. 8/1986.

jím rozumí každé soustřeďování a používání peněžních prostředků, podle druhého názoru pouze takové soustřeďování a používání peněžních prostředků, kterého se účastní stát a které má dopad na centrální státní fondy. Názor uvedený na prvním místě nepovažuji za správný, neboť mj. nebere v úvahu existující ekonomickou oddělenost státu od socialistických organizací. Podle zastánců tohoto názoru jsou i běžné procesy směny zprostředkované penězi vztahy finančními, za které jsou pokládány i vztahy vznikající uvnitř organizace při nakládání s peněžními prostředky. Takové chápání finančněprávního vztahu je třeba považovat za příliš široké. Podle mého soudu lze o finančním hospodaření hovořit jen při soustřeďování a používání peněžních prostředků v souvislosti se státními centrálními fondy. Z toho důvodu je třeba pojem finanční hospodaření — ať už státních či družstevních organizací, kterého se používá při nakládání s peněžními prostředky uvnitř organizace — považovat za nepřesný. Mohl by být nahrazen např. pojmem peněžní hospodaření.

Závazné směrnice svazů družstev, které upravují finanční hospodaření všech družstevních organizací v jejich působnosti, mají podobnou vnitřní strukturu. Ta vychází z nařízení vlády ČSSR, které upravuje tuto problematiku pro státní hospodářské organizace zpravidla vždy na příslušnou pětiletku. Závazné směrnice určují, co tvoří základní finanční zdroje a jejich použití. Upravují zásady pro tvorbu a použití jednotlivých družstevních fondů. Tyto zásady jsou v jednotlivých družstevních svazech odlišné s ohledem na vlastní potřeby a do jisté míry i na tradici. Přesto však lze vytypovat určité společné otázky, jako např. to, že prostředky družstevních fondů je možno použít jen na předem stanovené potřeby. Tím jsou všechny družstevní organizace limitovány co do způsobu i rozsahu používání peněžních prostředků. Přísná účelovost jednotlivých fondů se především realizuje oddělováním zdrojů na provoz, na úhradu potřeb kolektivní i osobní zainteresovanosti, na financování oběžných prostředků, investiční výstavby apod.

Závazné směrnice svazů družstev se odlišují při stanovení výše odvodu pro účely svazu. Jak už bylo zmíněno na jiném místě, bylo by účelné v hospodářském zákoníku zakotvit, že svazy družstev mohou od svých lidových družstev požadovat odvody na úhradu nákladů. Obdobná povinnost státních organizací je obsažena v nařízení vlády ČSSR.

Podrobná úprava peněžního hospodaření družstevních organizací by měla být i nadále obsažena v závazných směrnících svazů družstev, zejména proto, že se tato úprava v minulosti osvědčila, dále proto, že se jedná o úpravu vyžadující poměrně často operativní změny, zpravidla vždy při vytyčování nových cílů při vstupu do další pětiletky.

Z toho důvodu by bylo třeba změnit § 90 odst. 1 písm. e) h. z. Ten stanoví, že zásady hospodaření, zejména jak se nakládá se ziskem a uhra-

zuje případná ztráta, musí upravovat stanovy družstev a jejich vyšších družstevních organizací. Uvedená formulace svědčí závěru, že záleží pouze na družstvu, jaké zásady bude při hospodaření uplatňovat. Ve skutečnosti jsou tyto zásady stanoveny závaznými směrnici svazů družstev. V uvedeném ustanovení hospodářského zákoníku by proto mělo být jen uvedeno, jak se uhrazuje případná ztráta, neboť tato povinnost vyplývá i z § 108 h. z. Z tohoto ustanovení mj. vyplývá, že u družstevních organizací se do podnikového rejstříku zapisuje též, jak jejich členové přispívají k úhradě vzniklých ztrát.

Zvláštní oddělená úprava s peněžními prostředky se týká hospodaření s *centrálními družstevními fondy*. Tyto fondy jsou typické pro nezemědělské družstevnictví, kde má jejich existence dlouholetou tradici. Slouží pro ukládání volných peněžních prostředků a pro poskytování úvěrů družstevním organizacím. Centrální družstevní fondy prodělaly poměrně pestrý vývoj. Na základě zákona č. 241/1948 Sb., o prvním pětiletém plánu rozvoje Československé republiky, bylo vydáno nařízení vlády č. 108/1953 Sb., o fondech dlouhodobého úvěru pro výrobní a spotřební družstva. Prostředky fondů byly vedeny u Investiční banky, která fondy spravovala a kontrolovala podle směrnic ministerstva financí, vydaných v dohodě s ústředními svazy výrobních a spotřebních družstev. Podrobnosti týkající se organizace fondů upravovaly statuty fondů dlouhodobého úvěru, které vydal ministr financí v dohodě s předsedy výše uvedených ústředních svazů (publikovaných v Ú. l. v lednu 1954). Ústřední svazy vydaly se souhlasem ministerstva financí směrnice pro poskytování úvěrů z fondů a o odvádění povinných příspěvků družstvu.

Zákon č. 53/1954 Sb., o lidových družstvech a družstevních organizacích, zrušil jen §§ 5 a 6 nařízení vlády č. 108/1953 Sb., zbylá ustanovení tohoto vládního nařízení zrušil zákon č. 13/1958 Sb., rozpočtový zákon na rok 1958. Tento zákon stanovil, že napříště budou úkoly s hospodařením centrálních družstevních fondů svěřeny statutům, příp. směrnici a výnosům ministerstva financí.

Teprve vyhláška č. 105/1966 Sb., o úvěrování socialistických organizací a o úrokových sazbách, stanoví, že výrobním a spotřebním družstvům poskytne banka úvěr se zřetelem k výši vlastních prostředků družstva a k jejich případnému doplnění úvěrem poskytnutých z družstevních fondů podle dohody s příslušným ústředním svazem. Následná vyhláška o poskytování úvěrů (č. 158/1975 Sb.) existenci centrálních družstevních fondů právně zakotvila. V poznámce 7 k § 26 uvedla fondy v jednotlivých družstevních svazech (Fond dlouhodobého úvěru ve výrobním družstevnictví, Fond sdružených prostředků bytových družstev a Fond vzájemného financování rozvoje ve spotřebním družstevnictví).

Tyto fondy spravuje příslušný svaz družstev. Prostředky jsou vedeny

odděleně na zvláštním účtě u SBČS a slouží zejména k překlenutí nesouladu v tvorbě a použití vlastních prostředků družstevních organizací, k financování investic a některých dalších akcí. Úvěrové řízení provádí svaz na základě žádosti o poskytnutí úvěru předložené družstvem.

V současné době platná vyhláška č. 103/1985 Sb., o poskytování úvěrů a úrokových sazbách, ve svých závěrečných ustanoveních zakotvuje, že při poskytování úvěrů organizacím výrobního, spotřebního a bytového družstevnictví a Ústřední rady družstev z družstevních centrálních fondů k tomuto účelu zřízených, se postupuje podle podmínek stanovených svazy družstev a Ústřední radou družstev a dohodnutých s bankou. Platná právní úprava se o jednotlivých fondech už konkrétně nezmiňuje.

Závěrem je možno konstatovat, že v žádné jiné oblasti socialistických organizací se s podobnými fondy nesetkáme. Tyto fondy jsou a zřejmě i nadále budou zvláštností našeho nezemědělského družstevnictví.

ZÁVĚRY

Touto statí jsem chtěla poukázat na platnou právní úpravu družstevního vlastnictví v hospodářském zákoníku a v závazných směrnících svazů družstev. Zároveň je ve statí učiněn pokus o některé návrhy de lege ferenda, které se týkají jen úpravy v hospodářském zákoníku.

Za nejdůležitější, podle mého soudu, považuji zjištění, které vyplynulo z provedené analýzy správy družstevního majetku, že se od správy hmotného národního majetku v základních rysech neodlišuje. Z toho důvodu je třeba uvážit, zda by správa hmotného majetku neměla být upravena v hospodářském zákoníku jednotně pro všechny formy socialistického společenského vlastnictví. Správa národního majetku by byla — jako dosud — rozvedena v prováděcím předpise, zatímco správa družstevního majetku v závazných směrnících svazů družstev. (Správa majetku společenských organizací by měla být podrobně rozvedena a konkretizována ve směrnících příslušných orgánů společenských organizací.)

Dále bylo dovozeno, že by se mělo z ustanovení § 90 odst. 1 písm. e) h. z. vypustit, že stanovy družstev a vyšších družstevních organizací upravují zásady hospodaření. V tomto ustanovení ponechat pouze to, že stanovy obsahují, jak se uhrazuje případná ztráta. Zásady hospodaření dnes upravují závazné směrnice svazů družstev, a to s ohledem na hlavní cíle nového pětiletého plánu.

S ohledem na současné znění §§ 347, 349 a 350 h. z. není vyloučeno, aby družstevní svazy vyžadovaly souhlas k převodu družstevního vlastnictví. Proto s ohledem na neúnosný zásah do subjektivních vlastnických oprávnění lidových družstev by mělo být znění uvedených ustanovení,

zejména pak § 350 h. z., upraveno v tom smyslu, že k převodu vlastnictví těchto organizací mimo obvyklé hospodaření není třeba souhlasu nadřazených orgánů.

Nebude-li se měnit § 57 odst. 1 h. z., který stanoví, že prostředky z finančních zdrojů vytvářených státními hospodářskými organizacemi se jednak odvádějí ve stanoveném rozsahu do státního rozpočtu, jednak se jich používá ve prospěch těchto organizací, a to buď přímo těmito organizacemi, nebo jejich nadřazenými orgány, pak by podobné ustanovení mohlo být zakotveno i pro družstevní organizace.

Марие Заградниčkова

ВЕДЕНИЕ ХОЗЯЙСТВА НЕСЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫМИ КООПЕРАТИВНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ В ОБЛАСТИ МАТЕРИАЛЬНОГО КООПЕРАТИВНОГО ИМУЩЕСТВА

Резюме

После объяснения понятия „ведение хозяйства“ автором статьи внимание направлено на кооперативную собственность, урегулированную в хозяйственном кодексе. Самостоятельная глава посвящена регулированию ведения хозяйства несельскохозяйственными кооперативными организациями в области материального имущества в обязательных директивах союзов кооперативов, которые хозяйственный кодекс к регламентации указанными директивами относит. Следующая глава занимается управлением кооперативным имуществом, к которому теория хозяйственного права проявляет пока что лишь минимальный интерес. Кроме других предложений „де леге ференда“, содержащихся в последней главе, автор рекомендует единообразное закрепление института управления материальным имуществом для всех форм социалистической общественной собственности. Было объяснено, что управление материальным кооперативным имуществом (аналогично управлению материальным имуществом общественных организаций) в основных чертах вообще не отличается от управления народным имуществом. В работе кратко упоминается о ведении центральных кооперативных фондов, которые являются характерными именно для несельскохозяйственных кооперативных организаций.

Marie Zahradníčková

DIE BEWIRTSCHAFTUNG DES MATERIELLEN GENOSSENSCHAFTS- VERMÖGENS DURCH DIE NICHTLANDWIRTSCHAFTLICHEN GENOSSENSCHAFTLICHEN ORGANISATIONEN

Resümee

Nach der Klarstellung des Begriffs „Bewirtschaftung“ wird im Artikel die Aufmerksamkeit auf das im Wirtschaftsgesetzbuch geregelte genossenschaftliche Eigentum gelenkt. Ein selbständiges Kapitel ist der Regelung des Wirtschaftens mit dem materiellen Vermögen der nichtlandwirtschaftlichen genossenschaftlichen Organisationen in den bindenden Richtlinien des Genossenschaftsverbandes gewidmet, denen das Wirtschaftsgesetzbuch diese Regelung überlassen hat. Ein weiteres Kapitel beschäftigt sich mit der Verwaltung des Genossenschaftsvermögens, der die Theorie des Wirtschaftsrechts bisher nur minimales Interesse schenkte. Außer weiteren Anträgen de lege ferenda, die im letzten Kapitel enthalten sind, wird empfohlen, das Institut der Verwaltung des materiellen Vermögens einheitlich für alle Formen des sozialistischen gesellschaftlichen Eigentums zu verankern. Es wurde klargemacht, daß die Verwaltung des materiellen genossenschaftlichen Vermögens (ebenso wie die Verwaltung des materiellen Vermögens der gesellschaftlichen Organisationen) sich von der Verwaltung des materiellen Nationalvermögens in den Grundzügen überhaupt nicht unterscheidet. In der Arbeit wird aus kurz die Bewirtschaftung der zentralen Genossenschaftsfonds erwähnt, die eben für die nichtlandwirtschaftlichen genossenschaftlichen Organisationen typisch sind.